

O polifoniji, argumentativnem pričakovanju in njegovem sprevračanju¹ (ali kaj veznik pa dolguje veznikoma ker in sicer)

Igor Ž. Žagar

Se še spomnite procesa JBTZ in prelestnih časov demokratizacije Slovenije? Če vas ob tem obhaja še nostalgija, si boste prav gotovo z veseljem (ponovno) prebrali članek Dragana Đurića SLOVENIJA IN DEMOKRACIJA (ki ga je pred tremi leti objavil Vijesnik, 11. VI. 1988 pa ponatisnilo Delo), in videli boste, kako blagodejno in plodno je bilo to obdobje ne le za demokratizacijo, temveč tudi za znanosti o jeziku².

SLOVENIJA IN DEMOKRACIJA

Slovenska javnost je v zadnjih tridesetih dneh doživela dva nova "šoka". Potem ko so se maja pojavile govorice, da so v tej naši najsevernejši republiki pripravljali "vojaški udar", se je junij začel z aretacijo Janeza Janše, Ivana Borštnerja in Davida Tasića. Publicista, zastavnika v JLA in enega od urednikov Mladine. Vse tri so priprli zaradi suma, da so izdali vojaško

skrivnost. Kot je rečeno v uradnem sporočilu, so pri njih našli dele posameznih strogo zaupnih vojaških dokumentov. Ob vse bolj gromoglasnem sozvočju izjav in sporočil raznih združenj, odborov in forumov, so Janša, Borštner in Tasić iz pristojnosti republiškega sekretariata za notranje zadeve prešli "v roke" vojaškega tožilca. Gre namreč za vojaško skrivnost. Čeprav je šlo v prvem primeru zgolj za govorice, v drugem pa epiloga zgodbe za zdaj še nihče ne pozna, je bilo dejstvo, da

- 1 Članek skuša artikulirati rezultate drugega dela raziskovalne naloge *Konstrukcija topičnega polja slovenskega jezika: veznik "pa"*, ki je v letih 1989/90 potekala na Inštitutu za sociologijo pri Univerzi v Ljubljani. Rezultati prvega dela raziskave so povzeti v članku "'Pa', The Reverser of Argumentative Expectation", *Filozofski vestnik* 1/91, Ljubljana 1991 (v tisku), pričujoči članek pa je njegovo nadaljevanje.
- 2 V uvodnem delu članka povzemamo sklepni del članka "'Pa', the Reverser of Argumentative Expectation", v katerem smo uvedli problematiko slovenskega veznika *pa* kot sprevračevalca argumentativnega pričakovanja. Bralcu se za takšno ponavljanje opravičujemo, seveda pa je poznavanje problematike, razvite v omenjenem članku, nujno za razumevanje problematike, ki jo bomo skušali artikulirati v nadaljevanju.

so oba primera spretno združili, za nekatere dovolj, da v vsem tem vidijo jesen "slovenske pomladi" oziroma začetek konca demokratizacije. Ali niso to kljub vsemu nekoliko pre nagljene ocene?

Kar zadeva primer Janša - s katerim so se pravzaprav začele aretacije in preiskave delovnih mest in stanovanj - so Mladina, Tribuna, Katedra in Radio Študent v "sporočilu javnosti" objavili, da gre za "nedopustno vmešavanje v volilni postopek in grob pritisk na javnost". Očitno je torej, da ima pripor Janše - na podlagi suma, da je zakrivil dejanje izdaje vojaške skrivnosti - hude politične implikacije. Ker pa 1 gre za enega od kandidatov za prihodnjega predsednika ZSMS, nas vse to prav gotovo ne bi smelo presenetiti. Oglasil se je tudi sedanji predsednik slovenske mladine Tone Anderlič in v imenu svoje organizacije od republiškega ministra za notranje zadeve Tomaža Ertla zahteval uradno pojasnilo o priporu Janše, za katerega je, kot pravi, izvedel iz časopisov.

To zahtevo bi si dejansko lahko razlagali kot nedemokratično dejanje. Zakaj naj bi sekretariat za notranje zadeve, če je ravnal v skladu s svojimi zakonskimi pooblastili, mladinsko organizacijo obveščal drugače kot ostalo javnost? Ali to pomeni, da bi morali Janšo v primerjavi z ostalimi smrtniki obravnavati drugače? Ker pa 2 se kandidacijski postopek za volitve v mladinski organizaciji že približuje koncu - in zaradi tega postaja prvorazredni politični dogodek - je Anderličeva zahteva po svoje kljub vsemu upravičena. Tega pa prav gotovo ne bi mogli trditi za skupno izjavo mladinskih glasil, ki že vnaprej diskvalificira legalne organe. In to še preden so le-ti dokončali svoje delo.

Na informativnem traku se je potem po že ustaljenem slovenskem medijskem ritualu odvrtila serija izjav in sporočil javnosti.

Osemnosedeset slovenskih kulturnih delavcev je podpisalo izjavo, v kateri zahtevajo, da se pojasni, kdo je sprožil postopek zoper Janšo. Isto zahteva tudi

Društvo književnikov Slovenije, ki hkrati zahteva tudi to, da Janšo, Borštnerja in Tasiča takoj izpustijo iz zapora. Ob tem poudarjajo, da so ogorčeni "zaradi postopkov, ki v Sloveniji ustvarjajo ozračje izrednega stanja". Skrbi jih za ustavno ureditev in svobodo javne besede.

Upravni odbor Društva novinarjev Slovenije pa v svoji izjavi poudarja, da je "večina novinarjev Društva novinarjev Slovenije izrazila svojo zaskrbljenost glede spoštovanja ustavnosti, zakonitosti, človekovih pravic in demokratizacije naše družbe".

Zakaj tolikšno nezaupanje v zakonite organe? Čemu vsa ta vprašanja republiškega sekretariatu za notranje zadeve, družbeno-političnim organizacijam in organom Slovenije zaradi "zaprtosti informacij"? Tomaž Ertl je v daljšem intervjuju, ki so ga 1. junija objavili v Delu (op. uredništva: Verjetno je mišljen intervju, objavljen v Delu 8. junija), povedal, da javnost redno obveščajo o tem, kako vodijo postopek. Javnosti so pojasnili, kako poteka postopek, kaj so v postopku odkrili in zakaj se je sekretariat za notranje zadeve odločil za pripor.

Očitno ni nikakršnega dvoma. Vse dokler ne bodo dokazali, koliko so vsi ti sumi utemeljeni - o tem bodo svoje povedali pristojni pravosodni organi - pa vsekakor nikogar ne bi smeli razglašati za krivca. Zakonitim ogramom je torej treba dopustiti, da ugotovijo tista prava dejstva.

Glede pripombe, da so informacije nepopolne, pa lahko rečemo le to, da pač ne morejo biti celovitejšje in natančnejše, dokler ne bo končana preiskava.

Prav tako najbrž niso upravičeni očitki, da je šlo za nezakonito ravnanje. Protesti dela javnosti torej ne stojijo na trdnih nogah. Še zlasti zato, ker se prav ta zavzema za demokratičnost.

Če se namreč nekdo zavzema za demokratičnost, potem bi moral kot civilizacijski dosežek demokracije priznavati tudi pravno državo, ki pa jo je mogoče prepoznati po ustavi in zakonih. Poleg tega je treba ob svobodni javni besedi priznavati tudi pozitivne predpise. Tudi v primeru, če so ti pomanjkljivi, in sicer vse dokler teh predpisov ne spremenimo. Za to pa je pristojna zvezna oziroma republiška skupščina.

V nasprotju s tem pa so se najglasnejši zagovorniki demokracije ujeli prav v tisto past, proti kateri se bojujejo na javnem prizorišču, saj svoje mnenje vsiljujejo kot vrhunsko merilo. Tako kot nismo pripravljene sprejeti dogmatika, ki nima posluha za raznovrstnost in bogastvo mnenj, tudi "demokrat", ki bi izven z ustavo in zakoni določenih pravil pometel s površja zemlje vse tiste, ki ne mislijo tako kot on, ne more širiti prostora demokracije. Demokratična družba namreč ne pomeni, da v njej ni dogmatikov, tako kot tudi sicer noben družbenopolitični sistem ni črnobel.

V sporočilu predsedstva CK ZK Slovenije je rečeno, da ta organ "ne želi vplivati na

potek postopka". Kot je rečeno v sporočilu, so za vse odgovorni pristojni organi, ki so začeli in tudi sicer vodijo postopek.

Pravosodni organi bi torej morali samostojno - in seveda pošteno - do konca opraviti svoje delo. Vsekakor pa trenutnega izbruha "svobodnjaških zahtev", s katerimi posamezniki dejansko skušajo izvajati nekakšen pritisk na pravosodje, ni mogoče okarakterizirati zgolj kot pritisk na sodne in preiskovalne organe. Mnogi izmed njih v glavnem zahtevajo spoštovanje ustavnosti in zakonitosti, pa tudi korektno in čim popolnejše obveščanje javnosti.

Dejstvo pa je, da bo moralo pravosodje v prihodnje računati s tem javnim hrupom, pa tudi z javnostjo, ki je vse bolj lačna popolnejših informacij. Sicer pa je to običajna cena, ki jo je treba plačati takrat, ko se odprejo demokratični ventili. O tem, da smo kljub vsemu dosegli višjo stopnjo demokratizacije, pa priča tudi dejstvo, da se ta primer vsak dan pojavlja v javnosti.

Če bi bili časi drugačni, bi o vsem skupaj objavili le skopo poročilo - ali pa še tega ne, piše v Vjesniku Dragan Đurić.

Če si поблиže ogledamo sintagmi *ker pa*₁ in *ker pa*₂, opazimo, da se ne nanašata na kak predhodni diskurzivni segment oz. natančneje, da se pri argumentu, ki ga uvajata, ne opirata na (ne)kaj, kar bi bilo v besedilu že povedano: da je bil Janez Janša takrat kandidat za predsednika RK ZSMS in da se je volilni postopek za predsednika RK ZSMS bližal koncu, ni v tekstu nikoli eksplicitno omenjeno, oboje je (bilo) v najboljšem primeru le stvar neke poprejšnje skupne vednosti. *Ker pa*₁ in *ker pa*₂ torej v dano besedilo (četudi implicitno) uvajata nova govorca, nova glasova, ali bolj abstraktno, pa zato bolj natančno, novi stališči, novi informaciji, ki nista neposredno, materialno - z besedami in stavki - ujete v dano besedilo. Da bi obravnavanemu besedilu lahko podelili zahtevano koherentnost in neodvisnost³, moramo torej pred-

3 Če smo iz strukturnih razlogov prisiljeni povzeti sklepní del članka "Pa", The Reverser of Argumentative Expectation", pa nam prostor seveda ne dovoljuje, da bi (vsakič) znova opredeljevali in definirali tudi konceptualni aparat, s katerim operiramo. Bralec bo natančneje (in bolj tehnične) ⇒

postaviti, da so stališča govorca (v našem primeru torej avtorja članka) pravzaprav rezultat soočenja več izjavljalcev oz. izjavljalnih pozicij (ki jih članek le reflektira, niso pa vanj neposredno, materialno ujete).

Takšni strukturiranosti besedila pravimo polifona, večglasna strukturiranost, kar z drugimi besedami pomeni, da lahko - celo moramo - *ker pa1* analizirati s pomočjo (enega) govorca in (vsaj⁴) dveh izjavljalcev:

I(zjavljalec)₁ predstavi neko dejstvo D₁ (pripor nekega državljana), ki ima nenavadno lastnost L₁ (hude politične posledice);

I(zjavljalec)₂ mu ugovarja s predstavitvijo nekega (novega) dejstva D₂ (gre za državljana, ki se ukvarja s politiko), pri čemer se očitno sklicuje na neki topos kot⁵ T₁ *Bolj ko se ukvarjamo s politiko, bolj politično se naša dejanja interpretirajo*, temu pa se pridružuje tudi G(ovorec), torej avtor članka.

Še zanimivejša je interpretacija oz. natančneje možnost interpretacije *ker pa2*. Interpretacijo je namreč mogoče zasnovati ne le kot soočenje oz. spopad dveh izjavljalcev, temveč tudi kot spopad dveh toposov:

I₁ predstavi neko dejstvo D₃ (demokratsko ravnanje) z lastnostjo L₃ (enako za vse), pri čemer aplicira nek topos T₂ *Bolj ko so zakoni demokratični, bolj se jih moramo (vsi) držati*;

I₂ mu v tem pritrjuje, le da namesto T₂ aplicira nek topos T₃ (ki T₂ "nasprotuje" le tako, da ga zaostreje) *Bolj ko so razmere zaostrene, bolj*

⇒ definicije polifonije, toposa, stavka, izjave, govorca, izjavjalca, (diskurzivne) koherentnosti in neodvisnosti, kakor tudi nekaterih drugih konceptov, ki spadajo v to konceptualno polje, našel v dveh poprejšnjih avtorjevih spisih, "Argumentacija v jeziku proti argumentaciji z jezikom", *Anthropos* III-IV/1991 in v že omenjenem "Pa", *The Reverser of Argumentative Expectation*, *Filozofski vestnik* 1/1991. Na voljo pa so seveda tudi mnogo imenitnejši avtorji, zlasti Ducrot 1980, 1988, Anscombe in Ducrot 1983 ter Moeschler 1985.

4 "Vsaj" pravimo zato, ker skušamo število izjavljalcev obdržati na minimumu, ki ga s svojimi nastavki dopušča obravnavano besedilo. Z drugimi besedami to pomeni, da bi število izjavljalcev sicer lahko povečali, le da jim v tem primeru ne bi mogli (vedno) najti ustreznikov v samem besedilu.

5 Zakaj pravimo "topos kot T₁" in ne preprosto "topos T₁"? Zato, ker toposi niso nič na sebi bivajočega, temveč stvar vsakokratne, analitične konstrukcije. Ko pravimo "topos kot ...", želimo s tem povedati, da bi ga morda lahko ubesedili tudi kako drugače, tisto, za kar nam gre, pa je njegova najsplošnejša struktura, ne dobesednost.

demokratično moramo ravnati, G(ovorec) pa se njegovemu argumentiranju pridružuje.

Še zlasti zanimiva (zlasti za osvetlitev narave toposov in na njih temelječega argumentiranja) pa je možnost interpretacije *sicer pa*. Kaže namreč, da je na isti topos mogoče opreti različna argumentativna sklepanja, kar po drugi strani spet pomeni, da se na istem toposu (lahko) cepi več različnih izjavljajlnih pozicij. *Sicer pa* bi namreč lahko pojasnili s pomočjo govorca in (vsaj) dveh izjavljalcev:

I₁ predstavi neko dejstvo D₁' (ki je *sicer* povsem enako kot v primeru *ker pa*₁, namreč pripor nekega državljana), le da mu kot nenavadno pripiše neko drugo lastnost kot I₁ v primeru *ker pa*₁, namreč L₁' (veliko vznemirjenje javnosti).

I₂ mu ugovarja z dejstvom D₃' (ki je povsem enako dejstvu, s katerim v primeru *ker pa*₂ nastopa I₁, namreč (demokratično ravnanje), le da mu pripiše drugačno lastnost kot I₁ v primeru *ker pa*₂, namreč L₃' (svoboda informacij) in s tem aplicira neki topos T₃' (*Bolj ko so razmere zaostrene, bolj demokratično moramo ravnati*), s katerim I₂ v primeru *ker pa*₂ s stopnjevanjem (zaostrovanjem) zavrača argumentacijo I₁.

Š polifoničnega stališča pa je obravnavano besedilo še mnogo kompleksnejše, kakor bi bilo na prvi pogled mogoče razbrati iz poskusov teh treh posamičnih analiz:

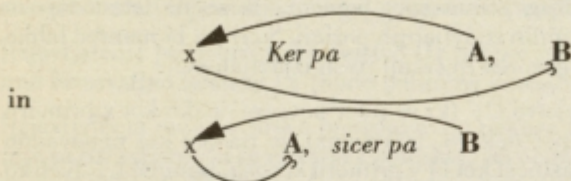
I₁ primera *sicer pa* namreč s svojim predstavljanjem dejstva D₁' že polemizira tudi z I₁ primera *ker pa*₁, saj istemu dejstvu pripisuje drugačno lastnost kot I₁ primera *ker pa*₁;

I₂ primera *sicer pa* pa poleg zavračanja argumenta I₁ primera *sicer pa* polemizira tudi z I₁ primera *ker pa*₂, saj dejstvu D₃' (ki je *sicer* enako dejstvu, s katerim v primeru *ker pa*₂ nastopa I₁) pripisuje drugačno lastnost kot I₁.

Rekli bi torej lahko, da veznik *pa*, vsaj v povezavi z vez nikoma *ker* (*ker pa*) in *sicer* (*sicer pa*), predstavlja nekakšen **izjavljajlna anaforični element**, ki s sklicevanjem na neko **skupno, občo** (ali vsaj **poprejšnjo**) **vednost**, zunanjo diskurzu v teku, (še)le izpostavi polifono strukturo (danega, obravnavanega) diskurza, diskurzivni segment, katerega del je, pa prav s tem zameji kot **interpretativno in argumentativno relativno avtonomen**

V primeru veznika *pa* gre torej za (kompleksno) diskurzivno-argumentativno spremenljivko, ki 1) diskurzivno zahteva izbiro argumenta, katerega (argumentativna) usmerjenost je nasprotna argumentu, ki *pa* predhaja, in ki 2) predhodnemu argumentu ne nasprotuje z vpeljavo

novega diskurzivnega argumenta, temveč s sklicevanjem na neko zunajdiskurzivno (zunajdiskurzivno v razmerju do diskurza, ki je v teku), skupno oz. občo vednost, zato bi *pa* najustrezneje poimenovali **sprevrtačevalec argumentativnega pričakovanja**, njegovo delovanje *pa* predstavili takole:

Vprašanji, ki se zastavljata kar sami po sebi, sta seveda: kakšno in kolikšno vlogo imata pri takšni opredelitvi spremenljivke *pa* veznika *sicer* in *ker*? Ali deluje *pa* na enak način tudi sam ali le skupaj z njima? Odgovor na ti vprašanji bomo skušali poiskati v nadaljevanju članka.

Da nam slavistični krogi ne bi očitali napuha in samovšečnosti, si bomo najprej seveda ogledali, kako *ker* in *sicer* opredeljuje *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (odslej SSKJ).

Po SSKJ *ker*⁶ služi:

1. za izražanje dejstva, da je vsebina odvisnega stavka vzrok dogajanja v nadrednem: *ker resnice ni smel povedati, je rajši molčal; ker ga je doma zeblo, je šel v kavarno; nanj sem se obrnil zato, ker vem, da je pošten / zdelo se jima je zelo zabavno, ker sta ušla od doma;*

2. za vzročno pojasnjevanje prej povedanega: *skrb je odveč, ker delavci so zanesljivi;*

*sicer*⁷ pa:

1. za izražanje posledice, če bi se prej povedano ne uresničilo: *brž pomagaj, sicer bo prepozno; pri nas se dobro počuti, sicer bi že odšel; zadnji del poti sem moral teči, sicer ne bi prišel pravočasno;*

2. za izražanje dejanja, stanja ob drugih, drugačnih priložnostih: *danes ni razpoložen, sicer pa je prijeten, vesel; za konec tedna navadno kam odidemo, sicer pa smo zmeraj doma / fant je odličen telovadec, sicer pa je brivec;*

6 SSKJ II, str. 312, DZS, Ljubljana 1975.

7 SSKJ IV, str. 652-653, DZS, 1985.

3. za uvajanje omejevanje trditve, ki ji nasprotuje trditev v drugem stavku: *sicer je še mlad in neizkušen, vendar zelo spreten; sicer nima denarja, a za to ga bo že našel; sicer je šlo težko, pa smo se le sporazumeli;*

4. za dopolnjevanje, pojasnjevanje prej povedanega: *kmalu se bodo pripeljali, in sicer iz te smeri; telefoniral mi je zvečer, in sicer ob osmih; kosti se med seboj stikajo na tri načine, in sicer s šivi, s hrustancem in s sklepi;*

5. izraža razmere ali stanje ob drugih, drugačnih priložnostih: *zakaj mu ni nič povedala, saj je sicer tako odkritosrčna; danes so mu vsi zoprni, čeprav sicer z vsemi dobro sodeluje; lepo je, če se ljudje, ki skupaj delajo, tudi sicer razumejo / kljub sicer hitremu napredku na tem področju še zaostajamo za drugimi; opazil je, da je njegov sicer zagoreli obraz pobledelel; zagotoviti moramo enakomernejšo proizvodnjo, ker sicer trg ne bo redno preskrbljen; sečnjo bo treba pospešiti, saj sicer lesna industrija ne bo izpolnila načrta;*

6. izraža rahlo omejitvev, pridržek: *to je sicer lepo, je pa zame predrago; ljudje so sicer mnogo govorili o tem, toda pravega vzroka ni nihče poznal; strokovnjak sicer ni, vendar marsikaj zna;*

7. izraža ugotovitev, spoznanje resničnega stanja: *vsì mu morajo streči. Sicer pa si samo domišlja, da je bolan; lahko greš z menoj. Sicer še rajši vidim, da ostaneš doma / takih primerov, kot je ta, imamo sicer še več;*

8. izraža splošno veljavnost povedanega: *njihovo ravnanje ljudem ni bilo všeč. Sicer pa so delali po že preizkušenihi metodah; od vseh zahteva natančnost. Sicer pa je strog tudi do samega sebe;*

9. poudarja zanikano trditev, ugotovitev: *ne bomo te več silili. Sicer pa ne misli, da je tako hudo; kdo tako kriči? Sicer pa mi to nič mar; tega niste nikoli omenili. Sicer pa pustimo zdaj to (za opozoritev na prehod k drugi misli);*

Za namene našega članka se zdi še posebej zanimiva 1. raba *ker* in 2., 5., 7., 8. in 9. raba *sicer*. Zakaj?

Že primera

(1.1) *Ker resnice ni smel povedati, je rajši molčal*

in

(1.3) *Nanj sem se obrnil zato, ker vem, da je pošten*

nakazujeta, da nam definicija SSKJ pove premalo. Vsebina odvisnega stavka je na neki način morda res vzrok dogajanja v nadrednem stavku, toda tega predvsem ne moremo in ne smemo razumeti krono-

loško-vzročno. Ne gre na primer za to, da bi "junak" primera (1.1) zato, ker resnice ni smel povedati, umolknil, da je torej njegov molk posledica nenadnega zavedenja, da resnice ne sme povedati. Gre bolj za to, da je "vsebina odvisnega stavka" **interpretacija dogajanja v nadrednem stavku:** "junak" primera (1.1) je na primer (lahko) molčal tudi že pred "vsebino odvisnega stavka", in po njej, potem ko je bila že znana. Predvsem pa ne smemo pozabiti, da imamo v primeru (1.1) opraviti z *enim* realnim (dogodkom, stanjem) in *dvema* vesoljema verovanj, vesoljem verovanj (molčečega) "junaka" in vesoljem verovanj govorca (tistega, ki se o molčečnosti "junaka" izreka). Nam, poslušalcem oz. bralcem, je na voljo le resnica govorca, tistega, ki meni, da je "junak" primera (1.1) molčal zato, ker ni smel povedati resnice, ne vemo pa, če bi se z govorcem strinjal tudi molčeči. Vsebina odvisnega stavka je tako izključno **govorčeva interpretacija molka, ne pa tudi njegov vzrok!**

Podobno bi lahko rekli za primer (1.3): "vsebina odvisnega stavka" (moja vednost, da je "junak" primera (1.3) pošten) bržčas ni vzrok dogajanja v nadrednem stavku (dejstvu, da sem se obrnil nanj), temveč veliko verjetneje le njegova interpretacija: nanj sem se morda sicer res obrnil zato, ker je pošten, vendar pa **vzrok** mojega obračanja nanj ni moja **vednost**, da je pošten, temveč dejstvo, da sem od njega nekaj hotel oz. želel; *ker pa* vem, da je pošten, sem se obrnil nanj (in ne morda na koga drugega).

Tako kot v primeru (1.1) imamo tudi tu opraviti (le) z enim realnim (dejstvom, da se je govorec obrnil na "junaka" primera (1.3)) in dvema (različnima) vesoljema verovanj: govorčevim (ki nam ga predstavlja primer (1.3)) in vesoljem verovanj "junaka" primera (1.3) (o katerega interpretaciji realnega (dogodka) nimamo nobenega podatka).

Dodatno potrditev hipoteze, da je vsebina odvisnega stavka le interpretacija, nikakor pa ne vzrok dogajanja v nadrednem stavku, najdemo tudi v izbiri oz. rabi časov, preteklika za glavni in sedanjika za odvisni stavek. Na najosnovnejši ravni bi se verjetno lahko zadovoljili s trivialno ugotovitvijo, da neko sedanje dejstvo ne more biti vzrok nekega preteklega dejstva; ker pa gre za to, da v sedanjiku **le govorim** o nekem preteklem dogodku, to v danem primeru lahko pomeni le, da pojasnujem **kriterij izbire** naslovnika (zdaj že) preteklega dejanja, nikakor pa ga s tem šele ne povzročim.

S tem pa smo tam, kamor smo pravzaprav želeli priti: veznik *ker*, vsaj v nekaterih rabah, očitno zamegljuje svojo vlogo oz. je ta vloga precenjevana. Šele *pa* je namreč tisti, ki mu jo pomaga izkristalizirati.

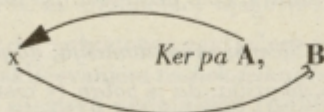

Poglejmo, kako se obnašata primera (1.1) in (1.3), če vanju, v povezavi s *ker*, vpletemo pa:

(1.1') *Ker pa resnice ni smel povedati, je rajši molčal.*

(1.3') *Ker pa vem, da je pošten, sem se obrnil nanj.*

Šele *pa* je očitno tisti, ki nam pove, da danega diskurzivnega segmenta oz. natančneje "vzroka dogajanja v nadrednem stavku" ne moremo razumeti, če ne posežemo po (dodatno) informaciji izven oz. pred njega:

pri čemer lahko povsem upravičeni sklepamo, da je prav *x* tisti vzrok, vsekakor pa argument dogajanja v nadrednem stavku, vsebina odvisnega stavka, ki ga uvaja *ker*, pa le njegova interpretacija, ali natančneje, **ena od** njegovih interpretacij. Seveda je povsem verjetno in prav nič nemogoče, da je tudi vzrok oz. argument *x* nekaj povsem mentalnega in ne-materialnega (v primeru (1.1) na primer moja vednost/prepričanje/predpostavka/strah, **zakaj** resnice ni smel povedati; v primeru (1.3) pa na primer moja vednost/prepričanje/izkušnja/upanje, **zakaj** (morda celo za *kaj*), da je pošten), tisto, kar je za našo analizo na tej stopnji pomembno, pa je dejstvo, da gre za obravnavanemu diskurzivnemu drobcu **predhodno** vednost/prepričanje/predpostavko/strah ..., ki nastopa kot argument nadrednega stavka.

Mnogo bolj transparentna se stvar zdi v primeru veznika *sicer*: neprimerno raje kot *ker* se namreč veže z veznikom *pa*, pa tudi same definicije SSKJ ne skrivajo, da za diskurzivni drobec, ki ga uvaja, argumentira neka poprejšnja, iz dotedanjega diskurzivnega veriženja odsotna izkušnja.

Toda, ali ni SSKJ tu (tokrat) prehitel? Vzemimo primer

(2.1) *Danes ni razpoložen, sicer pa je prijeten, vesel.*

in iz njega odstranimo *pa*

(2.1') *Danes ni razpoložen, sicer je prijeten, vesel.*

Izjava brez *pa* ne deluje več (tako) avtonomno, to je koherentno in neodvisno, temveč v najboljšem primeru eliptično: ostaja nekako nedokončana in zahteva dodatek (dodatno pojasnilo), četudi le svojo lastno parafrazo, na primer:

(2.1'') *Danes ni razpoložen; sicer je prijeten, vesel, danes pa ni razpoložen,*

preneše pa tudi zamenjavo vrstnega reda propozicionalnih vsebin:

(2.1'') *Sicer je prijeten, vesel, danes pa ni razpoložen,*

da le ohranimo *pa*.

Še mnogo bolj neznosen je izpad *pa* v primerih 7 - 9. Primer (7.1), na primer

(7.1) *Vsi mu morajo streči. Sicer pa si samo domišlja, da je bolan,*

napeljuje brez *pa* k nenavadnim, celo nesmiselnim implikaturam:

(7.1') *Vsi mu morajo streči. Sicer si samo domišlja, da je bolan* → *Če mu vsi ne strežejo, si samo domišlja, da je bolan* (v resnici pa ni) → *Če mu vsi strežejo, je (v resnici) bolan* (sicer pa si le domišlja).

Primeri

(8.1) *Njihovo ravnanje ljudem ni bilo všeč. Sicer pa so delali po že preizkušenihi metodah.*

in

(9.1) *Ne bomo te več sili. Sicer pa ne misli, da je tako hudo.*

pa po opustitvi *pa* povsem izgubita (diskurzivno) koherenco in neodvisnost, s tem pa tudi kontekstualno vmestljivost in razumljivost:

(8.1') *Njihovo ravnanje ljudem ni bilo všeč. Sicer so delali po že preizkušenihi metodah.*

(9.1') *Ne bomo te več silili. Sicer ne misli, da je tako hudo.*

Zanimivo pri tem je, da postaneta primera (8.1) in (9.1) diskurzivno spet povsem sprejemljiva (koherentna in neodvisna), če poleg *pa* opustimo še *sicer*:

(8.1'') *Njihovo ravnanje ljudem ni bilo všeč. Delali so po že preizkušenihi metodah.*

(9.1'') *Ne bomo te več silili. Ne misli, da je tako hudo.*

Takšna substitutivna analiza torej napeljuje k sklepu, da veznika *sicer* (podobno pa velja tudi za *kar*), v vlogi "izražanja dejanja, stanja ob drugih, drugačnih priložnostih", v vlogi "izražanja ugotovitev, spoznanj resničnega stanja", v vlogi "izražanja splošne veljavnosti povedanega", kakor tudi v vlogi "poudarjanja zanikane trditve, ugotovitve", ni mogoče ločiti od veznika *pa*, da je torej šele sestavljena spremenljivka *sicer pa* tista, za katero veljajo definicije SSKJ.

Seveda pa nas takšna analiza postavlja tudi pred neprijetno vprašanje: če lahko spremenljivko *sicer pa* opustimo, ne da bi bila pri tem prizadeta smisel, koherentnost in neodvisnost obravnavanega diskurzivnega drobca, čemu jo potemtako sploh uporabljati, predvsem pa, čemu je tako pogosto uporabljena?

Na to zagatno vprašanje bomo skušali odgovoriti z ugotovitvijo iz naše raziskave o polifon(i)čnosti (eksplicitnih) performativov⁸, in bomo postavili naslednjo hipotezo: zato, da da argumentu (kajti v večini primerov gre prav za argumente) njegovo kompleksnost, zato, da ga uvrsti ne le kot del enkratnega zaključenega niza $A \longrightarrow S$ oz. $S \longleftarrow A$, temveč da, s sklicevanjem na neko skupno in občo vednost, na neki topos, **uprizori njegovo večplastno (polifono) strukturo** (o kateri *sicer*, nekako sramežljivo in posredno, govorijo tudi že same definicije SSKJ: "ugotovitev, spoznanje resničnega stanja", celo "izražanje splošne veljavnosti povedanega").

Preverimo to hipotezo na nekaj primerih, ki smo jih nabrali v nekdanjem glasilu SZDL, danes "Samostojnem časniku za samostojno Slovenijo".

Besedilo I (Delo, 7. septembra 1990)

"V TEJ DRUŽBI OČITNO NISMO ZAŽELENI"

Tiskovna konferenca Stranke za enakopravnost občanov - Pritiski na stranko?

"Ker je bila stranka za enakopravnost občanov na zadnjih volitvah okradena, z oblastjo ne more komunicirati drugače kot prek sredstev javnega obveščanja", je najprej povedal predsednik te stranke Dragiša Marojevič na današnji tiskovni konferenci. Namenjena je bila predstaviti strankinih stališč do osnutka dopolnil k republiški ustavi, o katerih teče javna razprava. Poslali so jih ustavni komisiji, vendar verjetno ne bodo predstavljena dele-

gatom republiške skupščine. Govorili so tudi o pritiskih na njihovo stranko oziroma o političnem ekscesu republiškega sekretariata za notranje zadeve, do katerega je prišlo po objavi njihovega sporočila za javnost v zvezi z dogodki v Kninu.

"Ker dejstva in realnost pričajo, da je Republika Slovenija še vedno v sestavi SFRJ, smo prepričani, da bi, če bi bila sprejeta ustavna dopolnila, direktno onemogočili nadaljnji demokratični dialog za rešitev politične krize v Jugoslaviji", meni Stranka za enakopravnost občanov. Na tiskovni konferenci so poudarili, da je nevzdržna direktna kolizija z veljavno ustavno ureditvijo v SFRJ in spremljajočimi zakonskimi določbami. To ni nič drugega kot uničevanje pravne države. Še posebej skrb zbujajoče pa je, da so predložene rešitve v nasprotju z 235. členom ustave SFRJ, ki govori o suverenosti države Jugoslavije in pravicah njenih prebival-

8 Žagar, Ž. I. "How to Do Things with Words - The Polyphonic way", *Speech Acts: Fiction or Reality?*, IPRA Distribution Centre for Yugoslavia, Ljubljana 1991.

cev, da to suverenost branijo. To lahko povzroči zelo hude posledice in vnese nemir med prebivalstvo, so poudarili na tiskovni konferenci.

Kazenske prijave temeljnemu javnemu tožilstvu in prijava pri pristojnem občinskem organu za registracijo političnih strank zaradi "spornega" besedila v strankinem sporočilu za javnost v zvezi s kninskimi dogodki nam samo dokazujeta, da v tej demokratični družbi nismo zaželeni, je dejal Dragiša Marojevič. Najbolj čudno pa

je to, da verbalni delikt ponovno oživljajo vsi tisti demokrati, ki so se prej soglasno zavzemali za njegovo odpravo. Dragiša Marojevič je med drugim tudi povedal, da je po objavi strankinega sporočila prejel v seriji petnajst anonimnih pisem z grobimi žalitvami, za katera v stranki sumijo, da so prišla s policije.

Sicer pa stranka meni, da so človekove pravice najbolj kršene prav v Sloveniji.

Mihaela Žitko

Sklep članka, ki smo ga postavili v kurzivo, je glede na povedano na tiskovni konferenci Stranke za enakopravnost občanov, milo rečeno, nenavaden. Predsednik stranke za enakopravnost občanov je namreč eno za drugim našteval prav kršenje človekovih pravic v Sloveniji oz. natančneje tisto, kar za njega predstavlja kršenje človekovih pravic v Sloveniji.

Ustrezen sklep bi torej lahko bil le:

Stranka **torej** meni, da so človekove pravice najbolj kršene prav v Sloveniji

ali pa

Stranka meni, da so človekove pravice torej najbolj kršene prav v Sloveniji, nikakor pa ne

Sicer pa stranka meni, da so človekove pravice najbolj kršene prav v Sloveniji,

saj spremenljivka *sicer pa* predpostavlja:

1. bodisi da bo govorec zamenjal temo oz. prešel k drugi misli (glej tudi 9. opredelitev SSKJ);

2. bodisi da bo po okrepitev oz. potrditev povedanega segel k nečemu že (splošno) znanemu.

Novinarka Mihaela Žitko, vsaj na prvi pogled, ne stori nič takega. Vendar le na prvi pogled: namreč, le čemu bi bilo treba Marojevičev podrobni seznam kršenja človekovih pravic v Sloveniji skleniti s trditvijo, da so človekove pravice najbolj kršene prav v Sloveniji, s trditvijo, ki očitno ni sklep, povzemajoč že povedano, saj ga uvaja spremenljivka *sicer pa*?

Vendar pa stvar ostaja nenavadna, nesmiselna, celo protislovna, samo dokler besedilu pripisujemo enega, enotnega govorca. Že površen bralec je verjetno opazil, da novinarka vse do zadnjega, spornega (od)stavka pravzaprav le navaja in povzema Marojevičeve besede. Kako pa je z zadnjim (od)stavkom? Kdo je tisti, ki spregovori v njem: Mihaela Žitko, novinarka-poročevalka ali kdo drug?

Zadnji (od)stavek bi kontekstualno ne povzročal nikakršnih težav, če bi ga, na primer, parafrazirali kot

Sicer pa stranka tako ali tako meni, da so človekove pravice najbolj kršene prav v Sloveniji

ali

Sicer pa, kot vemo, stranka meni, da so človekove pravice najbolj kršene prav v Sloveniji,

to (vpeljava sintagem *tako ali tako* oz. *kot vemo*, sintagem, ki se sklicujejo na neko splošno skupno vednost) pa, z drugimi besedami, pomeni, da je v besedilu, ki ga je sicer podpisala ena avtorica, mogoče razločiti več izjavljalcev oz. izjavjalnih usmeritev. V obravnavanem članku Mihaele Žitko lahko razločimo (vsaj) tri:

I₁ ki "razkriva" kršenje človekovih pravic v Sloveniji ("empirično", na ravni v članku nastopajočih oseb, bi to (lahko) bil Dragiša Marojevič);

I₂ ki mu (morda z dokazi o dejanskem spoštovanju človekovih pravic v Sloveniji, morda s primerjavo spoštovanja človekovih pravic v drugih jugoslovanskih republikah, morda na kak drug način) nasprotuje (I₂ na ravni v članku nastopajočih oseb nima empiričnega ustreznika; da gre za nasprotovanje stališčem I₁ oz. natančneje, da I₂ predpostavlja besedilo samo, je razvidno šele iz (in zaradi) nastopa I₃);

I₃ ki disput "povzame" s sklicevanjem na neko poprejšnjo, skupno in splošno vednost (v našem primeru vednost o "razkritjih" oz. načinu argumentacije I₁), ki izvajanju I₁ jemlje moč argumenta (zanimivo je, da je I₃ lahko tudi Mihaela Žitko, le da v tem primeru ne nastopa kot poročevalka, temveč kot komentatorica; empirično gre torej za eno in isto bitje, diskurzivno pa za dve povsem različni entiteti),

z I₃ pa se staplja tudi govorec G (v našem primeru je to pisec članka).

Kar je pri tem primeru še zlasti zanimivo, je dejstvo, da ne gre (le) za spopad partikularnih mnenj partikularnih izjavljalcev, iz katerih bi bilo posamezne spopadajoče se topose - tiste najsplošnejše strukture, na katerih temelji rezoniranje posameznih izjavljalcev - potrebno šele izločiti, temveč da **topos sam** - topos, ki bi ga lahko formulirali kot

Bolj ko se nekaj ponavlja, manjšo (prepričevalno) moč ima - nastopa kot argument enega od izjavljalcev; vrhu vsega še tistega, s katerim se staplja govorec, kar z drugimi besedami pomeni, da neposredno posega tudi v "površinsko" strukturo besedila.

Seveda pa struktura sestavljene spremenljivke *sicer pa* ni nujno tako kompleksna. Včasih se celo zdi, da ji ne moremo pripisati polifone strukture, na primer v naslednjem primeru:

Besedilo II (*Delo*, 21. septembra 1990)

ŽAREK UPANJA ZA ZDRAVSTVO

Slovenska vlada išče pot iz zagate v zdravstvu - V javnih prostorih poslej ne bo več Titovih slik

Kaj storiti s Titovimi slikami in kipi v javnih prostorih? Ker to niso državni simboli in ker doslej ni bilo nobenega predpisa, ki bi veleval, da Titove slike ali kipi morajo biti, je slovenska vlada danes na svoji seji menila, da je te slike ali kipe mogoče odstraniti.

To ni odlok, je zgolj priporočilo, ki seveda velja le za javne, ne pa tudi za zasebne prostore. Vlada ob tem svetuje kulturno ravnanje, hkrati pa priporoča dogovor z muzeji ali z drugimi kulturnimi inštitucijami, če gre za dela umetniške vrednosti.

Slovenska vlada je o tej temi razpravljala v zvezi s pobudo vojvodinske skupščine, ki je zvezni skupščini predlagala, naj razveljavi zakon o rabi imena in podobe Josipa Broza Tita, ki je bil sprejet v začetku osemdesetih let. Izvršni svet podpira vojvodinsko pobudo, o tej temi pa so obširneje spregovorili tudi zato, ker ljudje menda pogosto sprašujejo, kaj naj storijo s Titovimi slikami v šolah in drugih javnih ustanovah.

Sicer pa so na tiskovni konferenci po seji vlade danes največ časa odmerili zagatam

slovenskega zdravstva. Za normalno delo bi slovensko zdravstvo do konca leta potrebovalo 12 milijard dinarjev. Po rebalansu republiškega proračuna je na razpolago samo 8,9 milijard dinarjev. Zdravstveni zavodi so izračunali, da bi za najbolj nujno poslovanje, pravzaprav za preživetje, potrebovali 10,7 milijarde dinarjev. Kako do te razlike, je novinarjem po seji vlade poskušal razložiti dr. Tone Košir, namestnik republiške ministrice za zdravstvo.

Ukrepov je več. Eden takih je povečanje participacij, ki se pred 4. avgustom kar nekaj časa niso zvišale. Poleg tega je IS povečal akontacije, namenjene za pokritje materialnih stroškov in tudi za plače, vendar samo za zdravstvene organizacije, ki so v najtežjem položaju. Nekatere zdravstvene organizacije so oproščene tudi plačila republiških prispevkov in rezultatov dela.

Dr. Tone Košir je opozoril, da je zdaj že skrajni čas za sprejetje nove zakonodaje na področju zdravstva, zdravstvenega varstva in zdravstvenega zavarovanja. Prve teze in osnutki novih zakonov naj bi bili nared že do konca septembra. Še pred sprejetjem novih zakonov pa naj bi spremenili 20. člen zakona o zdravstvenem varstvu, s katerim naj bi razširili krog tistih, ki morajo plačevati participacije, razmišljajo pa tudi o hitrejši uvedbi zasebnega dela (zasebne prakse) v zdravstvu. To bi bilo mogoče storiti s sprejetjem amandmaja k sedanjemu zakonu.

Zdi se, kot da bi se v danem članku spremenljivka *sicer pa* obnašala v skladu s tisto opredelitvijo SSKJ, ki že za sam veznik *sicer* (brez *pa*) pravi, da zaznamuje le prehod k drugi misli. Toda, ali gre res le za prehod k drugi misli? Nadomestimo *sicer pa* z drugo spremenljivko, ki naj bi prav tako zaznamovala prehod k drugi misli, *poleg tega*, in primerjajmo obe različici:

Sicer pa so na tiskovni konferenci po seji vlade danes največ časa odmerili zagatam slovenskega zdravstva.

Poleg tega so na tiskovni konferenci po seji vlade danes največ časa odmerili zagatam slovenskega zdravstva.

Če si še enkrat preberemo članek, lahko opazimo, da se *sicer pa* (oz. *poleg tega*) nahaja nekako na polovici novinarjevega poročila, ko se ena tematika prevesi v drugo. To dejstvo bi govorilo v prid teze, da gre le za prehod k drugi misli. Toda, pogledjmo si поблиže različico s spremenljivko *poleg tega*: **poleg tega** so na tiskovni konferenci največ časa odmerili zagatam slovenskega zdravstva.

Po preprosti aritmetični logiki lahko največ časa odmeriš le eni stvari, nikakor pa ne večim. Če so na tiskovni konferenci, poleg odstranjevanja Titovih slik, največ časa namenili zagatam slovenskega zdravstva, potem obema problemoma pač niso mogli nameniti enake količine časa: če so največ časa namenili odstranjevanju Titovih slik, ga niso mogli največ nameniti zagatam slovenskega zdravstva, če pa so ga največ namenili zagatam slovenskega zdravstva, ga niso mogli največ nameniti odstranjevanju Titovih slik.

Stvar je seveda sporna le, kolikor uporabimo spremenljivko *poleg tega*, ki je do vsebin, ki ju povezuje, nevtralna (nista pa seveda ena do druge nevtralni obe povezani vsebini), in prav v tem se razlikuje od *sicer pa*.

Iz prejšnjega primera smo videli, da *sicer pa* ne služi le za prehod k neki vsebini (k eni od vsebin, obravnavanih v besedilu, k vsebini med vsebinami), temveč k tisti vsebini, ki v besedilu prevladuje in mu daje težo. *Sicer pa* namreč nedvoumno zaznamuje neko **drugo izjavljajno pozicijo** od tiste, ki je do njenega nastopa imela besedo, tisto izjavljajno pozicijo, ki jo bo v "površinski" strukturi prevzel in povzel tudi govorec, in bo obveljala kot prenašajoča temeljno sporočilo besedila.

Sicer pa drugega besedila moramo torej analizirati s pomočjo govorca in (vsaj) dveh izjavljalcev:

I₁ ki predstavlja neko dejstvo D₁ (v našem primeru dejstvo odstranjevanja Titovih slik, kar pa sploh ni pomembno; lahko bi šlo dobesedno za karkoli);

I2 kot pomembnejše izpostavlja neko dejstvo D2 (ki je prav tako, naj še enkrat poudarimo, lahko karkoli; tisto, kar ga v danem besedilu dela pomembnejšega, je prav dejstvo, da ga uvaja diskurzivna spremenljivka *sicer pa*),

z I2 pa se staplja tudi govorec G.

Toda če je tako, kako naj potem razložimo *sicer pa* besedila III?

Besedilo III (*Delo*, 3. septembra 1990)

MISIJONAR ZDRAVIL BOLNE

Seminar "Evangelizacija 2000" v Ljubljani, kjer naj bi p. Emilian Tardif čudežno zdravil bolne, je privabil dvajset tisoč ljudi.

"Jezus je tu med nami in zdravi bolne. Nekaterim med vami bodo izginile bolečine v ramenih in kolenih. Dvignite roke, če ste ozdraveli," je po molitvi začel zdravljenje p. Emilian Tardif, misijonar iz Dominikanske republike, sicer pripadnik karizmatične skupine Prenova v Duhu.

Med tisočimi na stadionu v Spodnji Šiški v Ljubljani je zavladala tišina. "Ne bojte se. Dvignite roke. Jezus je vas ozdravil," je spodbujal ljudi p. Emilian Tardif. Nenadoma je nekdo dvignil roko, drugi pa je pomahal z robčkom. In potem še neka starejša žena. Stadion je postal nemiren. "Hvala bogu. Gospod je velik," je zanosno zaklical p. Emilian Tardif, udeleženci seminarja pa so začeli navdušeno ploskati. Nastala je nepopisna evforija.

Približno tako je minuli konec tedna zdravil bolne p. Emilian Tardif na tridnevnem brezhibno pripravljenem seminarju "Evangelizacija 2000" na stadionu v Spodnji Šiški v Ljubljani. Čudežne ozdravitve, ki jih je omenjeni pater opisoval med svojimi govori, so se običajno zgodile po verskem obredu in po njegovi molitvi za bolne v nekem nerazumljivem jeziku,

za katerega je p. Emilian Tardif dejal, da ga tudi sam ne razume. To je pač božji dar, skozi katerega dobi, po njegovih besedah, "preroštvo ozdravljenja". Sicer pa naj bi te dni nekateri ozdraveli v ramenih, kolenih, hrbtenici, ušesih, drugi pa naj bi čez nekaj tednov ozdraveli od rakastega obolenja.

Tako je na primer Zdravko Kovačič iz Būgojna dejal, da je imel že dvajset let težave s hrbtenico. "Na seminarju sem molil za neko deklico, nenadoma pa sem sam začutil mravljinca v hrbtenici. Bolečine so nato izginile. Vedel sem, da me je Jezus ozdravil," nam je pripovedoval o svoji ozdravitvi Zdravko Kovačič. Nekaj podobnega naj bi se zgodilo tudi z Vojko Mihačič iz Izole in Fani Žele z Reke, ki sta čakali pred ambulanto, da bi čudežni ozdravitvi potrdili še zdravniki.

In kaj pravijo zdravniki? Dr. Janez Zajc, specialist za fizikalno medicino in rehabilitacijo na Kliničnem centru v Ljubljani, ki je na seminar prišel na povabilo prijatelja p. Marjana Šefa iz župnijskega urada sv. Jakoba v Ljubljani (enega izmed prirediteljev), je na sobotni tiskovni konferenci za novinarje dejal, da so pregledali 18 čudežno ozdravljenih. Pri štirih so ugotovili, da je gibljivost v ramenih oziroma kolenih zelo dobra, čeprav so ozdravljeni pričevali, da so imeli pred seminarjem močne bolečine. "To še ne pomeni, da so resnično ozdraveli na seminarju. Najprej moramo namreč primerjati njihovo prejšnjo bolezen s sedanjim stanjem," je še dejal dr. Janez Zajc. *Sicer pa je na seminarju evangelizacije bilo kar 15 zdravnikov in 35 medicinskih sester.*

Če naj dani *sicer pa* interpretiramo le kot "prehod k drugi misli", bi ga morali tudi tokrat brez težav nadomestiti oz. parafrazirati s *poleg tega* oz. celo le s *tudi*, potemtakem kot:

Na seminarju evangelizacije je bilo tudi 15 zdravnikov in 35 medicinskih sester.

Takšna parafraza pa očitno ni legitimna, saj ne dopušča implikatur, h katerim napeljuje različica s spremenljivko *sicer pa*. Implikaturi, ki ju dopušča besedilo oz. neposredni kontekst, pa sta predvsem dve:

1. *Sicer pa je na seminarju evangelizacije bilo kar 15 zdravnikov in 35 medicinskih sester.* Vsi $\rightarrow$ (ti) skupaj bodo pač lahko ugotovili, kaj se je v resnici zgodilo.

2. *Sicer pa je na seminarju evangelizacije bilo kar 15 zdravnikov in 35 medicinskih sester.* $\rightarrow$ Morda je prav njihova prisotnost pripomogla k (čudežnemu?) ozdravljenju.

Zamenjava spremenljivke *sicer pa* s spremenljivko *poleg tega* ali s spremenljivko *tudi* naredi iz sklepnega stavka nekakšno slepo črevo besedila, nekakšen pristavek po sili, ki na predhodno besedilo nima nikakršnega vpliva: tudi če bi ga ne bilo, bi besedilo - z navajanjem besed dr. Janeza Zajca - ostalo relativno zaključena in samozadostna celota.

Tega pa ne bi mogli reči za različico s *sicer pa*, ki celotnemu besedilu - nekako za nazaj - podeli specifično, odprto polifono strukturo. Tako v primeru prve kot druge (mogoče) implikature je nesporno, da imamo opraviti z vsaj tremi izjavljalci, od katerih sta prva dva skupna tako prvi kot drugi implikaturi:

I₁ predstavi neko dejstvo D (ozdravljenje več ljudi) kot čudežno;

I₂ predstavi to isto dejstvo D kot dvournno (dvournno glede na njegove vzroke).

Tretji izjavljalec oz. natančneje njegova stališča pa variirajo glede na implikaturu, za katero smo se odločili.

Če smo se odločili za prvo implikaturu, se I₃ ne solidarizira niti s stališčem I₁ niti s stališčem I₂, temveč zavzame (vsaj navidezno) nevtralen položaj: nadaljnje preiskave bodo pokazale, ali ima prav I₁ ali I₂ (kar, implicitno, seveda pomeni, da daje prav I₂).

Če pa smo se odločili za drugo implikaturu, I₃ niha med stališčema I₁ in I₂: če je prav prisotnost številnih zdravnikov pripomogla k ozdravljenju, se I₃ očitno solidarizira s stališči I₂. Toda če je k ozdravljenju

pripomogla le prisotnost zdravnikov, ne pa njihova zdravilna dejavnost, gre očitno res za čudežno ozdravljenje, kar pomeni, da se I3 solidarizira s stališči I1.

Za katero implikaturu (oz. branje) se bomo odločili, je seveda odvisno od toposa, ki ga bomo uporabili. In na tej točki stvar postane res zanimiva: isti topos (topos kot *Več ljudi več ve*) namreč lahko podpre obe - različni! - implikaturi. Kar ne pomeni le, da se je G(ovorec), ki se staplja z I3, zatekel po pomoč k neki splošni, dani skupnosti skupni obči vednosti, temveč da imamo opraviti s tako splošno strukturo, da je z njo mogoče (v različnih skupnostih oz. v različnih vesoljih verovanj) podpreti različne argumente za isti sklep!

Poteza G(ovorca) je torej na moč prefinjena: s tem, ko v igro postavi kar dva mogoča I3, nam, po eni strani, kar sam izlušči skeletno strukturo svojega sklepanja, po drugi strani pa nam da istočasno videti, da je prav ta preprosta, skeletna struktura (in prav zato, ker je skeletna) tista, ki dopušča raznovrstnost sklepov, in s tem daje besedilu večglasno - polifono - strukturo.

Prav ta(kšna) raba *sicer pa* pa je verjetno tudi najbolj tipična, saj je iz obravnavanih primerov več kot očitno, da je vloga *sicer pa* prav uprizoriti, zaigrati polifono strukturo besedila. Še več: polifonost - četudi le dvostopenjska (Besedilo II) - je, kakor smo videli, vpisana že v samo spremenljivko *sicer pa*, kar z drugimi besedami pomeni, da že samo prefiksiranje dela nekega besedila s *sicer pa* celotnemu besedilu podeli polifono strukturo!

Oglejmo si za konec in v potrditev zgornje teze še tole besedilo:

Besedilo IV (*Delo*, 2. novembra 1990)

POLOMLJENE OPOZORILNE TABLE V TIVOLIJU (komentar fotografije)

Reden obiskovalec Tivolija nas je opozoril, da so nekatere table, ki opozarjajo lastnike psov, da morajo pripeti svoje štiri-

nožne prijatelje z vrstico, že polomljene. Kdo lomi table, niso vedeli povedati tudi v podjetju Rast, ki vzdržuje Tivoli. Povedali pa so nam, da imajo vsako leto veliko škode zaradi polomljenih tabel in klopi ter razbitih luči, saj izživljanje nekaterih nad mestno lastnino ne pozna meja.

Jože Biščak

Besedilo je povsem avtonomno in mu - še zlasti glede na to, da se nahaja pod fotografijo, ki prikazuje polomljeno tablo v Tivoliju - ni treba

ničesar dodati. In vendar besedilo sklence tale stavek (ki smo ga zaradi nazornosti prikaza namenoma izpustili): *Sicer pa vsako večjo škodo prijavijo miličnikom.*

S takšnim dodatkom do tedaj transparentno besedilo v trenutku postane netransparentno. Da je vzrok te netransparentnosti prav spremenljivka *sicer pa*, nas prepriča preprost preizkus: zadnji del besedila govori o tem, da neznanci v parku ne lomijo le raznih napisnih tabel, temveč tudi klopi in luči, ter da "izživiljanje nekaterih nad mestno lastnino ne pozna meja". Povsem upravičeno in nedvoumno (še zlasti, ker gre le za krajši komentar pod sliko) bi novinar sestavek lahko sklenil le z *Vsako večjo škodo prijavijo miličnikom*, torej tako, da ne bi uporabil spremenljivke *sicer pa*; besedilo bi v tem primeru še vedno delovalo povsem zaključeno in neposredno transparentno. *Sicer pa* pa takšno linearno strukturo že s samim dejstvom pojavitve v besedilu razgiba in mu odvzame njegovo neposredno netransparentnost, saj vanj takoj vnese dva dodatna izjavljalca.

Najsplošnejšo (polifono) strukturo spremenljivke *sicer pa* - ne glede na strukturiranost besedila, v katerem se pojavlja, in ne glede na kontekst pojavitve, bi namreč lahko opredelili takole:

I₁ (ki *sicer* ni tudi prvi izjavljalec besedila) izvajanju izjavljalca oz. izjavljalcev pred seboj bodisi nasprotuje bodisi ga problematizira (v primeru polomljenih tabel v Tivoliju na primer z očitki o neodgovornosti, o razsipavanju z družbeno lastnino, ...),

I₂ pa I₁ odgovarja (mu nasprotuje, ga pomirja, ...) z navajanjem nekega (ponavadi) občega, splošno znanega (ali - kar je verjetno primer polomljenih tabel v Tivoliju - samoumevnega) dejstva⁹.

---

9 Če se vam zdi, da smo za ta (skromni) rezultat porabili nesorazmerno veliko prostora, se morate seveda vprašati zakaj (se vam tako zdi) ...

Literatura

- J.- C. Anscombre, O. Ducrot, *L'Argumentation dans la langue*, Mardaga, Bruselj 1983.
- A. Cadiot, O. Ducrot, T. - B. Nguyen, A. Vicher, "Sous un mot, une controverse: les emplois pragmatiques de 'Toujours'...", *Modeles Linguistiques* VII:2/1985, P.U.L., Lille.
- Delo*, 11. VI. 1988, 3. IX., 7. IX., 21. IX., 2. XI. 1990.
- O. Ducrot, *Dire et ne pas dire*, Hermann, Pariz 1972.
- O. Ducrot et al., *Les mots du discours*, Minuit, Pariz 1980.
- O. Ducrot, *Izrekanje in izrečeno*, Studia Humanitatis, Ljubljana 1988.
- J. Glonar, *Slovar slovenskega jezika*, Umetniška propaganda, Ljubljana 1936.
- Logique, Argumentation, Conversation*, Peter Lang, Bern 1983.
- J. Moeschler, *Argumentation et Conversation. Elements pour une analyse pragmatique du discours*, Hatier-Credif, Pariz 1985.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, II-IV, SAZU/DZS, Ljubljana 1975-1985.
- P. Tancig, I. Ž. Žagar, "Računalniško podprta analiza velikih tekstualnih baz podatkov: primer 'napadov na JLA'", *Uporabno jezikoslovje* (ur. I. Štrukelj), Ljubljana 1989.
- J. Toporišič, *Slovenska slovnica*, Obzorja, Maribor 1976.
- I. Ž. Žagar in P. Tancig, "Računalniška analiza 'napadov na JLA'", *Časopis za kritiko znanosti* 119-120/1989, Ljubljana 1989.
- I. Ž. Žagar, *Zagatnost performativnosti ali kako obljubiti*, DZS, Ljubljana 1989.
- I. Ž. Žagar, "Argumentacija v jeziku proti argumentaciji z jezikom", *Anthropos* III-IV/1991, Ljubljana 1991 (v tisku).
- I. Ž. Žagar, "'Pa', The Reverser of Argumentative Expectation", *Filozofski vestnik* 1/1991, Ljubljana 1991 (v tisku).
- I. Ž. Žagar, "How to Do Things with Words - The Polyphonic Way", *Speech Acts: Fiction or Reality?* (ur. Igor Ž. Žagar), IPrA Distribution Centre for Yugoslavia, Ljubljana 1991.